

כלי. ואכן לא נשתנה המצב הכלכלי של עבה"י מיסודו. מבחינה זו עמד בעיני המצב הקודם: משמר כלכלי פאודלי-למחצה מצד אחד, ומשמר שבמי-ברזי, — מצד שני. השפור היחיד בשטח הכלכלי שחולל פיק בעבה"י היה תקן הדרך הרומאית העתיקה מעקבה על פני קיר-מואב לעמאן, כ-30 קילומטר ממערב לג'תיב השיירות הרגיל, אשר לידו עוברת גם מסילת-הברזל החיג'אזית. בן תקן כמה תעלות-השקאה עתיקות, שאיפשרו את הרחבת השטח המעובד. לדרך עקבה-עמאן נודעת גם כיום חשיבות רבה מבחינת הבטחון, היות והיא מאפשרת לצבא לרדוף במכוניות אחרי הברזים הפושטים לתוך הישוב, וברזים אינם נוהגים לפשוט אם יודעים הם שאפשר להדביקם במהרה.

בראשית 1939 סיים פיק את תקופת כהונתו בעבה"י והחליט לשוב לאנגליה לאחר שנעדר ממנה כשלושים שנה בשירות בארצות המזרח השונות. ואם את כניסתו לעבה"י לפני כעשרים שנה ליותה איבתם של השבטים, הרי היתה יציאתו משם מלווה בהפגנות אהדה והוקרה של אותם השבטים, הנהנים מהסדר והבטחון שהקים בשטח הנושב ובמדבר.

קול. בורדו

מערכת-התבור

(לפי תאור צרפתי של מסע-נפוליאון)

„מסעו הסורי“ (כפי שמכנה אותו ההיסטוריוגרפיה הצרפתית) הנועז של נפוליאון מחכה עדיין לתאורו ההולם, אך הקורא העברי ימצא ודאי ענין גם בהרצאה של פרק היסטוריה צבאית צרפתית, בנוסח מסורתי שלה, מתוך פרשה זו. הרצאתו של הקול. בורדו על מאורעות-המלחמה בא"י בשנת 1799 יבשה למדי. הוא ממעט כאן בתאור המסיבות האוביקטיביות בהן התנהל מסע-הצרפתים, אינו עומד הרבה על הרכבם ותכונותיהם של הצדדים המתנגשים. עם זאת עשויים כמה מפרטי הספור לעורר מחשבה וחילופי-הסבר. סימון — ולו גם סתמי — של תנועות צבא אלו על פני מפה המוכרת לנו כל-כך, במקומות שכל שביליהם נהירים לנו, מעורר בידים ממש לראיה מציאותית יותר של הארץ כוירת התנגשויות, — ואם גם המדובר בתנאים של ימים-עברו ובתכניקה צבאית ותחבורתית אשר כבר רחקנו ממנה מאוד. אפילו תרשימי-המפות הפרימיטיביים למדי, שמימי המשלחת הבונפרטית, עם שמות המקומות המסורסים במקצת, יש בהם כדי להחיות במשהו את תמונתו של מסע-הכבושים האקזוטי ההוא שעבר על פני שטחים הידועים לנו כיום מקרוב כל כך.

ותוספת-ענין יש בכך שהקרב העיקרי במסע זה, לרגלי התבור, נערך באותם המקומות עצמם בהם התנגשו בשעתם שבטי ישראל בגייסות יבין, מלך חצור, בימי ברק ודבורה. והלא תאורם של הקרבות הקדומים ההם ניתן פעם לקוראי „מערכות“ (ראה „מלחמת דבורה וברק“, מאת ש. טולקובסקי, „מערכות“ א').

תורכיה התכוננה להריק על מצרים שני מחנות: האחד היה עתיד לעבור דרך סוריה ולעלות על קהיר; השני, שרוכו ברודוס, יערוך נחיתה לצד אלכסנדריה, בעזרת האנגלים. בונפרט מחליט להקדים ולצאת נגד הצבא התורכי מסוריה, כדי

להכותו בטרם יתערב בדבר המחנה השני; אפשר שהוא תיכן אפילו, לו הצליח הדבר בידו, התקפה על מושבות אנגליה בהודו, או מסע על קונסטנטינופול, אף כי ברור היה שבכוחות אלה שבידו לא היתה תכנית כזאת בנדר ביצוע כלל.

ההכנות למסע. בונפרט, שיצא מקהיר עם שבע מאות איש הגיע כבר בדצמבר 1798 לסואץ, הכשיר את הנמל הזה להגנה, צוה לבנות מצודה בפלוגה ובקוטיה, והכין את המסע לסוריה. ב-10 בפברואר הודיע לדירקטוריון כי הוא יוצא לסוריה. כוחות הצרפתים מנו כ-30.000 איש; בונפרט כונן את "קורפוס-השָׁנָר" (1) ובו 12.000 איש, המחולקים לארבע דיביזיות בפיקודם של קלֶפֶר, רֵיינֵיה, לֶן ובֶן, עם 52 בלייורים, ו-800 פרשים בפיקודו של מיורט. בדימיטה הוא מעלה לאניות את יחידות כלי המצור, ומקים רגימנט של רוכבי גמלים, בן שני אסכדרונים; כל רגלי צויד במוט, כדי לשמש תריס-מגן מפני חיל הפרשים.

עם זאת קשה עדיין המצב במצרים התחתונה, מקום שדיונוא עתיד לפקד בהעדרו של בונפרט; הדבר נראה בארץ, והאנגלים מרעישים את אלכסנדריה (ראשית פברואר).

כוחו של המחנה התורכי בפיקודו של ג'וזאר פחה (2) הוא כ-50.000 איש; 46 בלייורים הועברו מקונסטנטינופול ליפו. חיל החלוץ חונה באל-עריש; 8.000 איש, בפיקודו של עבדאללה, עומדים בעזה; שאר הצבא עודנו במסעו למקום הריכוז.

אל-עריש (15 בפברואר 1799). הדיביזיות של רייניה וקלבר מרוכזות ל-6 בפברואר בקוטיה; בונפרט יוצא מקהיר ב-11 בחודש עם דיביזיות לֶן ובֶן ומגיע לקוטיה דרך בֶּלְקִים ופֶּלְתִּיה. רייניה נצב ב-9 בחודש לפני אל-עריש, שסברה היתה כי אין צבא רב מחזיק בה. הוא נתקל ב-1.200 רגלים ו-600 פרשים השוענים על טירה מבוצרת. הכפר נכבש אך המצודה מחזיקה מעמד והאויב מתיצב במרחק חצי lieue (3) ממזרח לאל-עריש כשהוא די מלפניו וימינו הימה. ב-14 בחודש מגיע קלבר וחותר את המצודה; בליל ה-15 בפברואר עוקף רייניה את מחנה האויב, מתקיף אותו במפתיע ומניסו מנוסת חרב.

ב-20 בחודש נכנעת מצודת אל-עריש, ולמחרת היום עולה הצבא על עזה, שנכבשה לאחר תנדה עם המאסף של האויב (24 בפברואר).

יפו (7 במרס). ב-3 במרס בא הצבא עד ליפו, ושם עליה מצור. ב-7 בחודש הוא פותח בהרעשה והמקום נלכד בסערה. העיר ניתנה לבו. מחציתו של חיל המצב—שהיה בן 3.500 איש—נופלת בחרב והיתר הומתו ברירות למחרת היום (4). הדבר מופיע ביפו ופושט בכל העמדות שבידי הצרפתים.

1 חיל שנשלח מעבר לגבול (Expeditionary Force). — המער.

2 ג'וזאר פחה היה הרפתקן בשם אהמד (המכונה ג'וזאר, שפירושו "הקצב") אשר כבש את בירות והפיל אימה על הארץ בראש צבא של ריקים ופוחזים. התורכים מינוהו לפתח עכו, ואחר כך לפתח טריפולי ודמשק. הוא מת ב-1804, בן 70; יש שראוהו כראות קדוש ויש שראוהו כעריץ מסוכן.

3 מיל צרפתי. — המער.

4 היו שאמרו להסביר את הטבח ביפו בחוסר האפשרות לשמור על השבויים ובסכנה הכרוכה בשחרור הקנאים שהיו נכונים לתפוש שוב נשק נגדנו. בונפרט טוען כי הציר הצרפתי שנשלח ליפו לשם מו"מ בחסות הדגל הלבן — הומת בחניקה, וכי שבויי אל-עריש, שהוצאו לחפשי בתנאי שלא יוסיפו להלחם נגדנו, הם שנתפסו ביפו עם נשק בידיהם והוצאו להורג. אף על פי כן יש לציין כי מחזות טבח

המצור על עכו (19 במרס - 20 במאי). ב־14 במרס יוצא הצבא מיפו. קלבר, שנתמך מימין בלן, הדרך ב־15 בחודש, סמוך לקאקוס (היא קאקון), חשיכה בת 2,000 איש המנינה על הדרך לעכו. השייטת (1) שהפליגה מדימיטרה נופלת ב־18 בחודש בידי האנגלים סמוך לכף הכרמל. ב־19 במרס שם הצבא מצור על עכו. המצור על מקום זה נחלק לשתי תקופות שמשך כל אחת מהן חודש ימים לפחות. הראשונה - מ־19 במרס עד 19 באפריל - צוינה ע"י כמה קרבות חלקיים וע"י נצחון הר־תבור; בתקופה השנייה נכשלים כל מאמצי הצרפתים המכוונים נגד מבצר זה, והמצור מוסר.

תקופה א' של המצור (19 במרס - 19 באפריל). על הנגתה של עכו מנצח נ'זאר פחה ושניים לו מהגר צרפתי, פליפו, מי שהיה קצין־תותחנים ולמד יחד עם בונפרט בבית הספר הצבאי, ואדמירל סידני סמית, המפקד של הצי האנגלי (2).

הקיום הראשונים של חפירות המצור נפתחו ב־21 באוגוסט, והאש החלה ב־23. נסיון־הסתערות שנערך ב־28 נכשל, ונתחדשו עבודות החפירה; ב־30 במרס נהרפה ניתחו של האויב. הארטילריה האויבת, המנוהלת יפה על ידי תותחנים תורכיים אשר קציני ארטילריה משלנו (צרפתיים) אימנו אותם בקונסטנטינופול, השתתה את עבודות הצרפתים. ב־1 באפריל מפוצצים התוקפים את המוקש שהונח מתחת לבצורי העיר ומנסים התקפה חדשה - אך ללא הצלחה; האש נפסקת עד שיבואו כלי־המצור והתחמושת שנדרשו מאלכסנדריה (3). ב־7 באפריל נהדפת גיחה שעורכים הנצורים הנתמכים ע"י האנגלים.

בונפרט הרחיב את מעגל ההסגר על עכו בשלחו את גנרל נ'זל לסיר את צור, את מיורט לצפת וגשר בנות־יעקב (4) ואת ז'ונז' לנצרת. נ'זל אינו מוצא כל התנגדות בדרכו, אך שני האחרים נתקלים בריכוזים חשובים של האויב. (5). נצרת (3 באפריל). ז'ונז' שיצא מנצרת לסור, עם 350 רגלים ו־160 פרשים, לצד ים כנרת פונש, סמוך לכפר לוביה, 3,000 פרשים של האויב, מוציא 500 מהם מכלל פעולה, לוכד מהם חמשה רגלים וחוזר לנצרת (6). בונפרט שולח את קלבר לנצרת, כדי להגביר את ז'ונז'; ובו בזמן הוא מצוה לתפוס את נמל טנטורה, ושם פיקוח על איזור ג'נין.

נתחוללו למחרת יום הקרב, על שפת הים, וכדי לחסוך בכדורים נטבחו שבויים רבים בכידונים. מעשי אכזריות אלה, ואחריהם - הרעלת חולי הדבר ביפו מכתימים קשה את זכרו של בונפרט.

1 נושאת כלי המצור, ששה סלופים (מתוך התשעה שהיו בשייטת זו), נפלו בידי האנגלים, וסייעו אח"כ הרבה לאויב להפריע לפעולות המצור של הצרפתים לפני עכו, ע"י אש אנפילדית לאורך קו־החפירות שלהם. - המער.

2 האמת היא, כי הקומודור סידני סמית פקד רק על פלגה קטנה של הצי הבריטי בים התיכון, סלגה שהיתה מורכבת משתי אניות־מערכה. - המער.

3 מאחר שהצבא היה דחוק בכדורי־תותח קבע בונפרט פרס בעד הכדורים שהאויב היה מטיל עלינו, וחילינו בראו רצים לחפשם ולהביאם למחנה.

4 במקור הצרפתי - "Pont d'Yacoub" - המער.

5 עיין תרשים בעמוד 106.

6 מן הראוי לציין כי במקורות גפוליאוניים שעליהם מבוסס גם תאור זה שלפנינו, מספרי האויב, - וכן מספרי אבודתיו - לרוב מופרזים. - המער.

קָנָה (11 באפריל). קלבר, שיצא מנצרת עם 1.500 איש לסיור לצד קנה, נתקל ב־11 באפריל, בין קנה ושנארה (1) ב־4.000 פרשים ו־500 רגלים של האויב. הוא עורך שני "מרובעים", זינו מימין ונרדיה משמאל, וחיל הפרשים — בין השנים. האויב עט עלינו ומבקש ללפות את מרובעינו. אשם של הללו בולמת את שטפו. אזי עולה זינו מימין (2) אל הנבעות, כדי לנתק את האויב מים כנרת. — אך התורכים נרתעים בחפזה וקלבר מוותר על הרדיפה וחוזר לנצרת (3).

צפת (15 באפריל). מיורט אף הוא יצא מעכו כליל 14 באפריל, ופונה דרך כפר רמה לצפת, כדי לחלץ את המצודה הקטנה הזאת שהאויב מאיים עליה. ולהרוק את הלה אל מעבר לירדן ואם אפשר — אף לחסום את נסיגתו. מיורט מתחבר עם חיל המצב הקטן של צפת וב־15 בחודש הוא מפציע אל עמק יעקב (4). הוא עורך שני בטליונים ב"מרובעים" וצועד ב"צעד התקפה" (צעד מזורז) אל נשר בנות־יעקב, בגלגלו לפניו את חיל הפרשים של האויב; הלה נמלט בעזבו את מחנהו על כל כליו ומיורט פונה לטבריה, כדי לעזור לקלבר הנאבק עם האויב סמוך להר־תבור (16 באפריל).

הר־תבור (16 באפריל). עיקרו של צבא דמשק, עם עבדאללה, פחת דמשק, בראשו, מתכנס בינתיים בעמק־יזרעאל, ונראה בכפרי פולה וסולין (5). קלבר, שקבל תגבורת, יוצא ממחנה "ספורה" (6), ב־15 באפריל בערב, פונה אל כִּנֶר (7) כדי לעקוף את הר־תבור ממזרח ולהתקיף את מחנה האויב, עם עלות השחר. כוונתה של תנועה זו היא להפתיע את האויב, המחכה בעיקר להתקפה מצד נצרת, ולחסום את נסיגתו לדמשק; אך היא העמידה את קלבר, במקרה כשלון, בסכנה שהוא עצמו ינותק מן הצבא העיקרי ויהדף אל הירדן (8) (ראה מפות מעבר לדרך).

כוונת ההפתעה נכשלת ובבוקר ה־16 בחודש, כשקלבר מפציע עם 2.000 אנשי לעמק יזרעאל (9) הוא נמצא עומד פנים אל פנים עם 25.000 פרשים של האויב; הוא עורך שני "ריבועים" (בפיקודם של זינו ונרדיה) המשיבים התנגדות נמרצת לזינוקיו של חיל הפרשים הרב של האויב, בעוד חיל הרגלים התורכי, עם שני כלי־תותח, מגן על כפר פולה. אחר הצהריים, ברגע שמצבו של קלבר נעשה חמור, נשמעים קולות תותח. זהו בונפרט אשר, בהודע לו על מסעו של קלבר, יצא מעכו ב־15 בחודש בצהריים והגיע עם הדיבזיה של בון ומעט פרשים; הוא מפציע מסמוני (10) ונקרבת (11) בעקפו את הגוש ההררי שמדרום־מערב לנצרת (לא הובלט במפה).

- 1 סג'רה — Chagarah במקור הצרפתי. — המער. 2 מדרום. — המער.
- 3 קיימת גם גירסה אחרת, אשר לפיה — שדרתו של זינו, גם לאחר שהוגברה על־ידי קלבר, נחלצה רק בקושי מהמנע המסוכן עם חיילות התורכים, אשר כוחם היה עדיף הרבה. — המער.
- 4 הכונה, כנראה, למישור שמסביב למחנים, המשתרע עד לירדן. — המער.
- 5 פולה — מרחביה. טולם — שונם התנכית, במורד הדרומי־מערבי של גבעת הפורה. — המער.
- 6 ספורה — מצפון מערב לנצרת, היא צפורה. — המער.
- 7 בכפור המעשה Kan-Quouin-el-Touggar ("תן הסוחרים") — כיום תורבות על הכביש סג'רה — כפר־תבור, מצפון־מזרח לביה"ס ע"ש כדורי. — המער.
- 8 בונפרט אף הוא דן את קלבר לכף חובה על שרצה להפתיע את האויב במסע לילה בסביבה בלתי־מוכרת.
- 9 דרך שלוחת העמק שבין התבור לגבעת המורה — בין הכפרים עין דור ודבוריה. — המער.
- 10 סמוני, היא שימרון, מול נהלל. — המער. 11 ג'בתה — כפר בקרבת שריד וגבת. — המער.

הממלובים הסמוך לאל-לגון(1).

תקופה ב' (19 באפריל - 20 במאי) של המצור על עכו. ציור המצור שנשלח מאלכסנדריה הגיע מיפו בליל 18 באפריל והמצור מתחדש ביתר תוקף. ב-24 באפריל מפוצצים שוב מוקש ועורכים הסתערות שסופה כשלון. הנג'רל קפ'רלי(2) נפצע בה פצעי מות.

ב-1 במאי עומדים כלי המצור הכן ונערך נסיון התקפה שאינו מצליח אפילו לרחוק את הנצורים מחפירות-הסתירה(3) שלהם. התקפת לילה(5 מאי) נכשלת גם היא; אותה מידה של אי הצלחה ב-6 במאי.

ב-7 במאי מנסה חיל-המצור התקפת פתע, כובש את הביצורים החיצוניים ונאחו במגדל הגדול; ב-8 בחודש מתחדשים המאמצים במשנה תוקף; דיכויית לן מטפסת ועולה בפרצה וחודרת פנימה, אך היא נתקלת בדיוק שנבנה מפנים לחומה. המגינים, שקבלו תגבורת(4), עוברים להתקפה והודפים את המסתערים; הנג'רל רמבו נופל חלל, לן נפצע.

לבסוף, ב-10 במאי, בעזרתה של דיכויית קלבר, נערך עם עלות השחר נסיון-התקפה חדש, החוזר ונשנה בצהרים, אך גם זה אינו מצליח יותר מן הקודמים. אך גם שתי גיחות שמנסים המגינים, ב-14 וב-16 לחודש, אינן נושאות פרי.

הסרת המצור (20 במאי). ב-17 במאי מודיע בונפרט בכרוז לצבא על החלטתו להסיר את המצור. ב-20 במאי בערב ניתן צו הנסינה, הצבא עורך את מסעו דרך חיפה, טנטורה, קיסריה, ומגיע ליפו ב-24 בחודש בגררו אחריו שיירה ארוכה של חולים, פצועים וננועי-דבר; לפני צאתו מיפו מצוה בונפרט לחלק אופיום לחולי הדבר הקשים ביותר(5).

הצבא הרס את בצורי יפו ופנה לעבר עזה ולאל-עריש, בשרפו את הבתים ובהשמירו את היכול. מכאן מגיע הצבא לקוטיה, סלחיה - ובא לקהיר ב-14 ביוני. הוא איבד בסוריה כ-2,200 איש חללים, מחציתם חללי מחלות, ונושא עמו 2,300 חולים ופצועים; חלק גדול של הארטיילריה ושל חמרי-האספקה, וכן ציור המצור אבדו, והימיה שלנו הרוסה כמעט לגמרי. על אף הנצחונות נפגמו קשה המוניטין של בונפרט.

בירדן - מותר לראותו כפליצה נפוליאונית אופיינית לתאורי קרבותיו. - המער.

1 כפר לג'ון, המבוא לואדי ערה, הנקודה בעלת הערך האסטרטגי, בה חנה בשעתו לגיון רומאי. בהתיצבם שם איימו התורכים על קו-התחבורה של הצבא הצרפתי עם מצרים. - המער.

2 המהנדס הראשי של הצבא הצרפתי - המער.

3 Counter-approaches - חפירות אשר מגיניו של מבצר היו מכונים לקראת חפירות הגישה (Approach trenches, Approaches), שבעזרתם ניסו הצרים להתקרב ככל האפשר אל חומת המבצר, והיו מקימים אותן בכיוון מאונך או אלכסוני מקווי-חפירות-המצור היסודיים (ה"מקבילים" - "parallels"). מונחים אלה הם שהיו מונחי-היסוד במלחמת-המצור של המאות XIX-XVII. - המער.

4 גוף צבא תורכי אשר הגיע, אותה שעה עצמה, מהאי רודוס - המער.

5 הרופא דג'נט, שבונפרט בנוכחות ברתיה מציג לו לעשות את הדבר, באמתלה שבכך ימנע מחולי-הדבר את האימה ליפול חיים בידי התורכים, מסרב ועונה בפשטות: "חובתי היא לחיות". בונפרט מנסה להסביר את מעשהו כדלהלן: "הוא (בונפרט) נתן צו לרופא שנשאר עם המאסף שבאם לא ימותו אלה עד שעת היציאה, ישים בצדם מנות אופיום, ויורה להם את השימוש בו כדרך יחידה להנצל מאכזריות התורכים".